

ESARETTE EDEBİYAT VE BURMA THAYETMYO ESİR KAMPINDA TÜRKÇE BİR GAZETE: İRAVADİ

Genç Osman GEÇER*

Öz: I. Dünya Savaşı, insanlık tarihinin en yıkıcı savaşlarından birisi olmuştur. Neredeyse bütün dünyayı, çeşitli şekillerde olmakla birlikte, olumsuz etkileyen bu savaşın görünen ve görünmeyen pek çok yüzü vardır. Savaşın en önemli cephelerinden bazıları Osmanlı Türk vatanının birçoğu içinde veya sınırlarında cereyan etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Türk ordusu Asya, Avrupa ve Arap Yarımadası da dâhil olmak üzere pek çok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Bunlar arasında Çanakkale, Kafkas, Sina-Filistin ve Suriye, Irak, Galıya, Romanya, Makedonya, Hicaz-Yemen, Libya ve İran cephelerini saymak mümkündür. Türk askeri, bütün bu cephelerde iklim ve coğrafyanın olumsuz şartlarına rağmen vatan topraklarını korumak için adeta destan yazmış ve Mehmetçiğin cesaretini bütün dünyaya göstermiştir. Ancak savaşın cesaret yüzünün diğer tarafında esaret de vardır. Türk askeri, adları sayılan bu cephelerde cesaretine rağmen esaretin yıkıcı yüzüyle de karşılaşmıştır. Amansız çatışmaların yaşandığı cephelerde Mehmetçiklerden İngilizlere, Fransızlara, Romenlere, İtalyanlara ve Ruslara esir düşenler olmuştur. Bu ülkeler, esirleri çeşitli yerlerde hazırladıkları kamplara götürmüşlerdir. İngilizlere esir düşen Türklerin götürüldükleri yerlerden biri de Hindistan ve Burma'daki İngiliz esir kamplarıdır. Burma-Thayetmyo Esir Kampı buradaki esirlerin faaliyetleri bakımından öne çıkan bir özelliğe sahiptir. Kamptaki Türkler, esaretin ve vatanın uzak kalmanın acısını dindirmek için çeşitli işlerle uğraşmışlardır. Bunların en dikkat çekici olanı karbon kâğıda elle yazılmak suretiyle çoğaltılarak çıkarılan İravadi adlı bir gazetedir. Thayetmyo Esir Kampı'nda çıkarılan bu gazetede esirler şair, hatıra, eğitici öğretici yazılar yayınlamışlar ve böylece esarete yarattıkları edebiyatla hasret, gurbet ve esaretin acısına katlanmayı öğrenmişlerdir. Bu çalışma, Thayetmyo Esir Kampı'nda çok zor şartlar altında çıkarılan İravadi gazetesi ve bu gazete etrafında oluşturulan edebiyat faaliyetleriyle ilgilidir.

Anahtar Sözcükler: Burma (Myanmar), Thayetmyo Esir Kampı, İravadi gazetesi, esaretle edebiyat.

Literature In Captivity and A Turkish Newspaper In The Burma Thayetmyo Prison Camp: İravadi

Abstract: World War I has been one of the most devastating battles in human history. There are many visible and invisible faces of this war, which adversely affects the whole world in various ways. Some of the most important fronts of the war took place in the Ottoman Turkish homeland itself or within its borders. During World War I, the Turkish army had to fight on many fronts, including Asia, Europe and the Arabian Peninsula. These include Çanakkale, Caucasus, Sinai-Palestine and Syria, Iraq, Galicia, Romania, Macedonia, Hejaz-Yemen, Libya and Iran. Despite the negative conditions of climate and geography on all these fronts, the Turkish soldier wrote epics in order to protect his homeland and showed the courage of Mehmetçik (Ottoman soldier) to the whole world. But there was also captivity on the other side of the courage face of war. Despite their courage, the Turkish soldier also met the destructive face of captivity. On the fronts where relentless clashes took place, there were those Mehmetçiks who were captured by British, French, Romanians, Italians and Russians. These countries took the prisoners to the camps they prepared in various places. One of the places where the Turks were taken prisoner to the British was the British prison camps in

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Niğde/TÜRKİYE. E-posta: gencosmang2@gmail.com ORCID-No: 0000-0003-1886-6526.

India and Burma. Burma-Thayetmyo Prison Camp had a prominent feature in terms of the activities of the prisoners here. The Turks in the camp tried to relieve the pain of captivity and stay away from the country by engaging in different activities. The most striking of these was a newspaper called Irawadi, which was reproduced by handwriting on carbon paper. In this newspaper published in Thayetmyo Prison Camp, the inhabitants of the camp published poems, souvenirs, educational instructors and thus learned to endure the pain of longing, expatriate and captivity with the literature they created in captivity. This study deals with the Irawadi newspaper published under very difficult conditions in Thayetmyo Prison Camp and the literary activity around it.

Keywords: Burma (Myanmar), Thayetmyo Prison Camp, Irawadi newspaper, literature in captivity.

1. Giriş

Savaş, nerede ve ne zaman olursa olsun ve hangi milletler arasında vuku bulursa bulsun hem cephe hem de cephe gerisinde etkisi uzun yıllar silinmeyecek derin izler bırakmıştır. Cephede vatanları, namusları, inançları şeref ve hürriyetleri uğruna can verenler tarihin kahramanlık destanı sayfalarına adlarını altın yıldızlı harflerle yazdırmışlardır. Ancak “silsile-i muharebat içinde sağ kalanların hemen ekserisi için, ölümden daha elim olduğu sonradan anlaşılan bir hayat başlamıştır. Esaret.” (Şebab, 1920: S. 7, s. 188).

Savaş ve savaşın yarattığı “kahramanlık”, “şehitlik” ve “esaret” gibi pek çok tem, edebiyatı besleyen önemli kaynaklardandır. Tanzimat sonrası Türk hikâye ve romanlarında “esaret” temine sıklıkla rastlamak mümkündür. Bu tem etrafında bazı bilimsel çalışmalar yapılmıştır.¹ “Esaret” temini ele alan araştırmalar genellikle “kölelik” teriminin tanımında da yer alan “yabancı ülkelerden zorla kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan veya başkasından satın alınan kimse” (TDK Sözlüğü) ya da kimseler etrafında yapılmıştır. Oysa “esaret” kavramı içerisinde “Savaşta tutsak alınan” anlamı da bulunmaktadır. (TDK Sözlüğü). Türk edebiyatında itibarî metinler içerisindeki “esaret” bir tem olarak şüphesiz edebî metinlerimize zenginlik katmıştır. Ancak “esaret” meselesi bizzat esir düşenler tarafından metne aktarılsa ortaya nasıl bir edebî faaliyetin çıktığı meselesi üzerinde yapılan çalışmalar henüz bir bütünlük kazanmamış gibi görünmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, harpte düşman eline düşenler, yani “esir”ler tarafından oluşturulan edebiyat ve edebî faaliyetin niteliği hakkındadır. Önemli bir belge ve doküman olma özelliği taşıyan *İrawadi* gazetesinin edebî faaliyete mekân olması da bu araştırmanın konusu içerisinde. Dolayısıyla bu çalışmada, Osmanlı Devleti’nin Güney cephelerinde savaşırken İngilizlere esir düşen ve Hint Çin’i de denilen, eski adı Burma olan Myanmar esir kamplarından Thayetmyo’ya götürülen Türk esirlerin kampta yürüttükleri gazete çıkarma ve çıkardıkları bu gazetede yürüttükleri edebî faaliyet ele alınmıştır.

¹ Türk edebiyatında “esaret” ve “kölelik” temi için bakılabilecek bazı kaynaklar: Zeynep Kerman, “Tanzimat Devri Türk Edebiyatında “Esaret Temi” ve Sergüzeşt Romanı”, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 35-45.; M. Orhan Okay, “Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı”, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s. 50-90.; İnci Enginün, “Hüma Hatun’un Kızları”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 3 Orhun Yazıtlarından Bugünkü Türk Dünyasına*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 199-201.; İnci Enginün, “Vetluga Irmağı”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 3 Orhun Yazıtlarından Bugünkü Türk Dünyasına*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 202-207.; Selami Alan, “Esaretten Edebiyata Yansımalar”, *Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyum Bildirileri Cilt: 2*, (Ed: Yılmaz Daşcıoğlu), Sakarya Üniversitesi 2016, s. 344-357.

2. Burma-Thayetmyo Esir Kampı

Osmanlı/Türk ordusu I. Dünya Savaşı'nda farklı farklı cephelerde çok sayıda devlete karşı savaşmıştır. Bu cephelerde esirler alındığı gibi çok sayıda esir de verilmiştir. En çok esir verilen ülkelerden biri de İngiltere'dir. İngilizler Süveyş'ten, Hicaz'dan ve Çanakkale'den aldıkları esirleri Mısır'da hazırladıkları kamplara götürmüşlerdir. Ancak esirlerin çokluğu nedeniyle, İngilizler 1914 yılı sonunda Kıbrıs, Malta, Hindistan, Burma (Myanmar) gibi çok uzak ve çok farklı bölgelere de esir kampları yapımına başlamışlar (Taşkıran 2011: 73) ve bu yeni kamplara da esir sevk etmişlerdir. Esirlerin kamplara sevki, esirler açısından çok meşakkatli olmuştur. Dolayısıyla esirlerin yaşadıkları sıkıntılar arasında, kampa götürülüşlerini de saymak gerekir (Taşkıran 2011: 69).

İngilizler, çeşitli cephelerde esir aldıkları Osmanlıları Basra'da bir süre tuttuktan sonra gemilere bindirerek bugün Pakistan'da bulunan, o zaman Hindistan sınırlarındaki Karaçi'ye getirirler. Esirler, Karaçi'den trenlere bindirilerek Hindistan'daki Kalküta geçici istasyon kampına götürülür (Taşkıran 2011: 145). Yolculuk sırasında esirlere, günde iki kez bisküvi, ekmek, peynir, meyve ve çay dağıtılır.² Esirler Kalküta'dan gemilerle Birmanya'nın başşehri Rangoon'a götürülürler. Rangoon'da tekrar nehir gemilerine bindirilip İravadi Irmağı üzerinden Thayetmyo kasabasına getirilir ve kasabadan 2,4 km uzaktaki esir kampına götürülürler (Taşkıran 2011: 145-146).

Thayetmyo esir kampı, Birmanya'nın başşehri Rangoon'un kuzeyinde, İravadi nehri üzerinde bulunmaktaydı. Kamp, adını aldığı Thayetmyo şehrinden 2,4 km uzaktaydı. Şehir (I. Dünya Savaşı sırasında) 11.000 nüfuslu bir yerleşim yeri idi. Bu şehre ulaşımın en kolay yolu, İravadi Nehri üzerinden gemilerle gitmekti. Gür ve çekici bir bitki örtüsüne sahip olan Thayetmyo, yüksek bir kıyıya kurulmuştu (Taşkıran 2011: 146). Thayetmyo, İravadi Nehri'nin sağ yakasında kurulmuş büyük bir kamptı. Yüksek yamaçlar ve oluşan kum adacıkları nehrin akıntısını yönlendiriyordu. Uzakta mavi renkli dağlar ufku sınırlıyordu (Taşkıran 2011: 86-87). Kampın bulunduğu coğrafyanın iklimi 40 °C'ye kadar ulaşan sıcaklık yüzünden dayanılmazdı.

Esir kampının komutanı Binbaşı R. J. Hilson'dı. Komutanın yardımcılığını ise Binbaşı A. P. Sandeman ve Teğmen G. Steele yapmaktaydı (Taşkıran 2011: 146).

Thayetmyo esir kampı birbirine bitişik dört ayrı kısım olarak inşa edilmişti. Her kısma "pavyon" deniliyordu. Her pavyon aşağı yukarı 400 m² alana sahipti ve diğer pavyonlardan iki kat tel örgüyle ayrılmıştı. Ayrıca her pavyonun etrafı yine iki kat tel örgüyle çevriliydi (Taşkıran 2011: 146-148). Thayetmyo esir kampı ve burada bulunan Türk esirler hakkında çeşitli Türkçe dergi ve gazetelerde haberler ve fotoğraflar yayınlanmıştır. Bu haber ve fotoğraflardan Thayetmyo esir kampı hakkında az da olsa bir fikir edinmek mümkün olmaktadır. Mesela bu konuya dair *Harp Mecmuası*'nın 16. Sayısının 254. sayfasında kampla ilgili olarak "Düşmanlarımızın Osmanlı üseraya [esirlere] Hint Çini'nde "Thayetmyo"da tahsis ettikleri yerler ve hizmetler" şeklinde kısa bir bilgi verilmekte ve kamptan üç kare fotoğraf paylaşılmaktadır. Birinci fotoğraf karesinin altında "İngiliz memuru üseramıza odun tarttırırken"; ikinci fotoğrafın altında "Tel örgü dâhilinde bir ihtiyar mütekait [emekli] yüzbaşı"; üçüncü fotoğraf karesinin altında ise "Tel örgü dâhilinde Baytar Mehmet Bey, Gani Bey ve refiki" ibaresi yer

² Ayrıntılı bilgi için Kızılhaç Komitesi'nin raporuna bakılabilir. *Reports On British Prison-Camps In India And Burma-Visited By The International Red Cross Committee In February, March And April, 1917*, New York George h. Doran company, MCMXVIII (1918), s. 59.

almaktadır.³ Mecmuaya yansıyan üç fotoğrafın ikisinde kampı çevreleyen ve iç içe geçmiş iki sıra halinde yüksek tel örgüler dikkat çekmektedir. Bahsi geçen siyah beyaz fotoğraflar makalenin ekler bölümünde görülebilir. [EK: 2]

Pavyonlarda, zanaatkâr esirlerin çabalarıyla küçük iş yeri sayılabilecek yerler açılmıştı. Dükkânlar, kahvehaneler vardı (Taşkiran 2011: 148).

Thayetmyo esir kampında tutulan Türk esirlerin tam sayısı bilinmemekle birlikte yaklaşık rakamlar verilmektedir. Kızılhaç Komitesi raporuna göre (s. 45) Thayetmyo kampı, neredeyse tamamı Türk savaş esiri olan 3.591 kişiden oluşuyordu. Cemalettin Taşkiran, Türk Kızılay'ı arşivinde bulunan tüm cetvellerin incelenmesi durumunda esir sayısının 3.500-4.000'e çıkabileceğini ifade etmiştir (2011: 143). Taşkiran, çalışmasında Türk esirleri rütbelere ve mesleklerine göre de sıralamıştır. Buna göre kampta: "187 subay, 9 tabip ve eczacı, 602 astsubay, 15 sağlıkçı astsubay, 55 sağlıkçı er, 1624 er, 25 silâh altına alınabilir sivil, 11 silâh altına alınamaz sivil, 59 silâh altına alınabilir gemi mürettebatı, 3 silâh altına alınamaz gemi mürettebatı, 1 silâh altına alınabilir Alman" bulunmaktadır (2011: 143). Tespiti yapılan rütbelere ve meslek gurupları kamptaki faaliyetlerin niteliği bakımından büyük önem arz edecektir.

Türk esirlerden bazıları Thayetmyo kampında ölmüşler ve buradaki mezarlığa gömülmüşlerdir. Dünyanın pek çok yerindeki Türk şehitliği gibi burada da bir şehitlik vardır. Esir kampları konusunda çok değerli çalışmalar yapan Cemalettin Taşkiran, Burma-Thayetmyo esir kampı mezarlığında yatan şehitlerin ayrıntılı bir cetvelini hazırlanmış ve bu listede 1915'ten 1917'ye kadar 173 kişinin şehit olduğu tespit edilmiştir (2011: 382-388).

Thayetmyo esir kampı hakkında çeşitli kaynaklardan bilgi edinmek mümkündür. Bunlar, Türk asker ve subaylarının kamptan yazdıkları mektuplar; yurt içinde ve yurt dışında dergi ve gazetelere yansıyan haberler; sağ kalıp kamptan salınan veya kaçabilenlerin hatıra ve günlüklerine kaydettikleri bilgiler; Genelkurmay Başkanlığı ATASE Başkanlığı arşivinde yer alan belgeler; Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin raporları ve son olarak Türk subayları tarafından kampta elle yazılarak çoğaltılmak suretiyle kamp içerisinde ve yakın kamplara da gönderilerek dağıtılan gazetelerdir. Türk asker ve subaylarının tutulduğu esir kampları ile ilgili araştırma yapanların kamplarda çıkarılan gazetelere mutlaka bakmaları gerekir. Mektuplar ve günlükler gibi kamplarda çıkarılan gazeteler de kamp yönetimi tarafından sansürlenmekle birlikte bu süreli yayın organlarında çok önemli bilgiler yer almaktadır. Dolayısıyla esir kamplarındaki günlük hayatların, kamp yönetiminin esirlere nasıl muamele ettiğinden; beslenmeden tutun da temizlik ihtiyaçlarının tam olarak görülüp görülmediğine; kampta sportif faaliyetlere ve diğer yarışmalara kadar pek çok değişik alanda bilgiler bu gazetelere yansımıştır. Bütün bu bilgilere ek olarak esirlerin duygu ve düşüncelerinin neler olduğu ve tel örgüler

³ Burada bahsi geçen Gani Bey, Gerebenli Mülâzim Murat Gani Efendi'dir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ergun Hiçyılmaz, "Mülâzim Gani Efendi'nin Anıları, Hindi Çin'de Esir Türkler", *Yeni Yüzyıl*, 31 Aralık 1996.; Cemalettin Taşkiran, *Ana ben Daha Ölmedim I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011, s. 153. Harp Mecmuası'nda yayınlanan bahsi geçen fotoğrafların bulunduğu sayfayı Cemalettin Taşkiran da adı geçen kitabının 155. Sayfasında paylaşmıştır.

arkasında neler hissettiklerine dair bilgileri de yine kampta çıkarılan gazeteler aracılığı ile öğrenmek mümkündür.⁴

3. Thayetmyo Esir Kampı'nda Türk Esirlerin Kültürel Faaliyetleri

Vatan hasreti, ailelerinden, eş ve çocuklarından ayrı kalmanın acısı ve elbette en önemlisi hürriyetten mahrum bulunma dolayısıyla esirler büyük bir acı ve keder içindeydiler. Baş edilmesi oldukça zor olan bu duygularla mücadele edebilmek için esirler kamp içerisinde bazı faaliyetlerde bulunurlar. Kızılhaç raporunda her ne kadar "... kültürel faaliyetler, Türk esirlerince çok az tercih ediliyor..." denilmekteyse de (Taşkiran 2011: 152) "Orada bu macera-yı felaketi yaşayan gençler, bir taraftan bu kanayan yaralarını tedavi ve teselli etmeyi, bir taraftan da bir gayret-i intibah-amiz ile hayatlarının her dakika-i güzarişinden kendileri ve memleketleri için bir menfaat, bir istifade teminine çalışmayı emel edinmişlerdi. İşte bu doğru düşünce üzerine ne mümkünse tedricen yapılmaya, müşkülât yığınları birer birer aşılmaya..." başlanır (Şebab, 3 Eylül 1920, S. 7, s. 189). İlk olarak kampta çeşitli kulüpler kurulur. "Bir kısım gençler, atıl vücutları işletmek, gevşeyen sınırları kuvvetlendirmek için idman ve futbol kulüpleri" açarlar. Diğer bir kısmı ise "terbiye-i bedeniye yanında terbiye-i fikriyenin de elzemiyet-i vücudunu hissederek, elsin ve mütalaa yurtları tesis..." ederler ve buralarda çeşitli işlerle uğraşırlar. (Şebab, 3 Eylül 1920, S. 7, s. 189). Kampta, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dil dersleriyle esirler dil öğrenirler.⁵ Zamanla kamp hayatının imkânları zorlanarak pek çok adım atılır. "Musiki ve saz meşk eden, konserleriyle yorgun ve mütellim rüfeka-yı esaretin telziz-i ruh ve teskin-i âlamına çalışan alaturka ve alafranga musiki mektepleri..." açılır. Esirler, izleyicilerin büyük fayda gördüğü, onları uyandıracak ve ruhen zinde tutacak, gösteriden elde edilen paralarla da maaşı olmayan esirlere yardım etmek için çeşitli tiyatrolar ve piyesler oynarlar. Esirlerin tahsil ve terbiyesi için biri iptidai, diğeri rüştiye olmak üzere iki ordu mektebi açarlar (Şebab, 3 Eylül 1920, S. 7, s. 189). Thayetmyo'nun ıslak, sıcak ve nemli ormanları içerisinde, tel örgüler arkasında adeta bir şehir hayatı kuran ve medeni olmanın gereklerini yerine getirmek için canla başla çalışan Türk esirlerinin en büyük eksiği Türkçe kitaplardır. Kampta, önemli sayıda İngilizce, Fransızca ve Almanca kitap bulunuyordu, buna karşılık Türkçe kitap yoktu. Türk esirlerin bu eksikliği büyük ölçüde hissettikleri Kızılhaç raporunda da belirtilmektedir (Taşkiran 2011: 152). Türk esirlerin sosyal, kültürel ve sportif faaliyetleri yerel basın tarafından da takip edilir. "Bu kıymetli ve gayur [gayretli] gençlerin yüksek himmetleri, feyz-dar muvaffakiyetleri, esiri oldukları milletin de hayretini celp ederek, Birmanya'nın merkez idaresi olan Rangoon'da münteşir İngilizce gazeteler, Türk futbol timinin lig maçlarındaki galebelerinden, Türk mandolin takımının

⁴ *Irak Cephesi'nden Burma'ya Savaşın ve Esaretin Günlüğü-Taşköprülü Mehmet Efendi* adlı çok kıymetli eseri yayına hazırlayan değerli araştırmacılar, ilgili kitabın "Önsöz" bölümünde Taşköprülü Mehmet Efendi'nin hatıralarının "... Son kısmının kaybolmuş olması büyük bir taliksizliktir." diyor ve ardından şöyle bir serzenişte bulunuyorlar: "Burma-Thatmyo Harp Esiri Kampı hakkında elimizde az sayıdaki resmi belge ve İngilizlerin propagandaya yönelik raporları dışında bilgi bulunmamaktadır.". Taşköprülü Mehmet Efendi, *Irak Cephesi'nden Burma'ya Savaşın ve Esaretin Günlüğü*, (haz. Mesut Uyar-Ahmet Özcan), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015, s. xi. Bu araştırmacılar Thatmyo esir kampında çıkarılan *İravadı* ve *Ne Münasebet* adlı el yazması Türkçe gazeteleri de taramış olsalardı bu serzenişlerinin en azından bir kısmı ortadan kalkmış olacaktı diye düşünmekteyim.

⁵ Esir kampında İngilizce dil dersi veren Öğretmen Kıbrıslı Zeki Bey ve ders alan esir talebelerin fotoğrafları için bkz. [Ek: 3.].

o zamana kadar Birmanya’da işitilmemiş muntazam o ruh-nüvaz [ruhları okşayıcı] konserlerinden, kamp dâhilinde vücuda getirilen asar ve müessesattan lisan-ı sitayişle [övgüyle]...” bahsederler.” (*Şebab*, 3 Eylül 1920, S. 7, s. 190).

Kamptaki en önemli faaliyetlerden biri de esirlerin yazışmalarıdır. Bu yazışmaların en önemlisi esirlerin yakınlarına yazdıkları mektuplardır. Kızılhaç Komitesi raporuna göre (s. 51-52) esirler “ayda yaklaşık 10.000 mektup gönderir ve 2.000 ila 3.000 arasında mektup alırlar.” Komite’nin raporunda⁶ (s. 51-52) mektupların kampa ulaşma süresi de tespit edilmiştir. Buna göre “Mezopotamya’dan gelen mektuplar bazen dört ya da beş ay sürebilirken İstanbul’dan gelen mektuplar beş ya da altı hafta içinde gelir.” Esirler, İbranice dışında herhangi bir dilde haftada iki mektup yazabilirler. Mektuplar, bir Musullu⁷ ve iki tercüman tarafından önce kampta sansürlenir. Daha sonra, zaman kaybını önlemek için bir kez de Bombay’da sansürlenirler. Raporda, sansür heyetinin gelen veya giden mektuplardaki kimi pasajları nadiren sildiği ve sansürlediği bilgisi yer almaktadır. Mektupların sansürlenmesi konusunda, en azından diğer kaynaklar ortaya çıkıncaya kadar, raporda geçen “nadiren” ifadesini ihtiyatlı karşılamak gerektiği ortadadır.

Esir kampında pek çok kültürel faaliyet başarı ile sürdürülmüştür. “Bütün bunlar yapıldıktan sonra mühim bir eksiklik kendisini hissettirmiştir. Gazete.” Tahtmyo esir kampındaki esirlerin en önemli kültürel faaliyetleri hiç şüphesiz gazete çıkarmak olmuştur. Türk esirler dünyanın diğer bölgelerindeki esir kamplarında olduğu gibi⁸ Thayetmyo kampında da elle yazarak ve çoğaltarak çeşitli gazeteler çıkarmışlardır. “Müstensih makinesi bulamamak yüzünden geri kalan bu noksan da ikmal edilir. Biri *İravadi*⁹ unvanlı ciddi, diğeri *Ne Münasebet* -kamp ıstılahatından zarif bir tabir- isimli mizahi iki gazete...” çıkarılmaya başlanır (*Şebab*, 3 Eylül 1920, S. 7, s. 189). Thayetmyo esir kampında çıkarılan iki gazeteden *İravadi* gazetesinin ulaşabildiğimiz nüshaları sayıca daha fazla olduğu ve dolayısıyla kamp hayatı ve buradaki edebi faaliyet hakkında daha fazla bilgi bulabileceğimiz için çalışmamızı bu gazete üzerinde yoğunlaştıracamız.

4. *İravadi* Gazetesi ve Özellikleri

4.1. *İravadi*’nin Fiziki Özellikleri

İravadi gazetesi, Thayetmyo esir kampında, elle yazılarak çoğaltılan ve haftada bir çıkarılan Arap harfli Türkçe bir gazetedir. Gazetenin sahib-i imtiyaz ve mesul müdür hanesinde Raci İhsan Rauf’un adı bulunmaktadır. Gazetenin adı Arap harfleri ile “ایرادی” şeklinde yazılmış, hemen altında kuruluşunu gösteren 1335 tarihi yer almıştır.

⁶ Kızılhaç Komitesi’nin raporu için bkz. *Reports On British Prison-Camps In India And Burma-Visited By The International Red Cross Committee In February, March And April, 1917*, New York George h. Doran company, MCMXVIII (1918), s. 59.

⁷ Kızılhaç Komitesi raporunda, Türk esirlerin mektuplarının okunup gerektiğinde sansürlenmesi için görevlendirilen bir kişi “Musul Suriyeli” olarak kaydedilmiştir. Bu kişi, Musul’dan olduğuna göre muhtemelen Irak Türklerindedir. Dolayısıyla bu bilginin Irak Musullu olarak düzeltilmesi uygun olur diye düşünüyorum.

⁸ Mısır, Turra esir kampında da Türk esirler *Kafes* adlı bir gazete çıkarmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Genç Osman Geçer, “Çanakkale Savaşı’nın Görünmeyen Yüzü Esarete Edebiyat ve Kahire Turra Kampı’nda Çıkarılan Bir Gazete: *Kafes*”, *Yüzüncü Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017., s. 361-376.

⁹ Thatmyo esir kampında Türk esirler tarafından çıkarılan gazetenin adına dair *Şebab* dergisinde şu bilgiler verilmektedir: “*İravadi*, Hind Çini’ni, sulayan ve üsera kampı önünden geçen meşhur nehirdir ki gazetenin ismi mezkûr suya izafe olunmuştur.” (*Şebab*, 3 Eylül 1920, S. 7, s. 189).

Kuruluş tarihinin altında ise Latin harfleriyle ve büyük olarak “İRRAWADİ” ibaresi yazılmıştır. Gazetenin adı, “Hint Çini’ni, sulayan ve üsera (esirler) kampı önünden geçen meşhur nehirdir ki gazetenin ismi mezkûr suya izafe olunmuştur.” (*Şebab*, 3 Eylül 1336: 189). Gazetenin klişe başlığında şu bilgiler yer almaktadır: Gazete adının sağ tarafında, sağ üst köşede gazetenin numarası yer alır. Hemen altında “Sahib-i İmtiyaz ve Mesul Müdür: Raci” bilgisi bulunur. Sorumlu müdürün tam adı Raci İhsan’dır. Bu satırın altında ise “Gazetemizin Mesleği Dâhilindeki Yazılara Sütunlarımız Açıktır” ibaresi; alt satırda “Evrak-ı Varide Derc Edilsin Edilmesin İade Olunmaz” uyarısı, onun da altında gazetenin fiyatını gösterir “Nüshası: İki Âne’dir”¹⁰ ibaresi yer alır. Gazetenin sol üst köşesinde yayın tarihi Rumî takvime göre verilir. Bu bilginin hemen altında ise “Her Türlü Müracaat Müdür Namına ve Atideki Adrese Olmalıdır.” ibaresi yer alır. Bu bilgilerin altında ise gazetenin adresi verilir. “Adres: Thayetmyo Üsera Karargâhı, Pavyon: 1, Numara: 22”. Abone bilgileri, “Abone: Aylığı Yarım Rupi’dir”¹¹. Günün Geçen Nüshalar Dört Âne’dir.” cümleleriyle verilir. *İravadi* klişe başlığının altında ise gazetenin yayın politikasını ve ilkelerini de gösteren “Siyasiyat, Tenkidat ve Şahsiyat Hariç Olmak Üzere Dinî, Edebî, Tarihi, Fennî Bütün Mübahis-i İlmiyeden Bahseder Haftalık Gazete” ibaresi yer alır.

İravadi’nin klişe başlığında yer alan bilgilere bakıldığında bu gazetenin, eşzamanlı olarak İstanbul’da modern şartlarda ve matbaada basılan diğer yayın organlarının standardına uygun bir biçimde çıkarılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla *İravadi*’nin boş zamanları doldurmak ve eğlenmek için çıkarılmış bir gazete olduğunu söylemek doğru olmaz. *İravadi*’yi çıkaran heyet zaten *Ne Münasebet* adıyla başka bir mizahi gazete çıkarmaktadır. Kamptaki esirlerin mizah ve eğlence ihtiyacını *Ne Münasebet* karşılamaktadır. Bütün bu bilgiler ışığında gazetenin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Raci İhsan’ın *İravadi*’yi, yukarıda da ifade edildiği gibi, ciddi bir iş olarak gördüğünü ve gazeteyi çıkarırken okuyucu kitlesini ciddiye aldığını ve onlara saygı duyduğunu, bu sebeple işini özenle yaptığını söyleyebiliriz.

4.2. *İravadi*’nin Muhteva Özellikleri

İravadi gazetesinin ilk sayısı 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919 Salı günü çıkarılmıştır. Gazete iki varak dört sayfa halinde, her sayfa iki sütuna ayrılmış ve karbon kâğıda elle yazılmak suretiyle çoğaltılmıştır. Gazetenin bütün sayfaları Arap harfli Türkçe olarak yazılmış, nadiren de olsa yabancı dildeki terimler, özel adlar ve yer adları Latin harfli olarak metin içerisinde yer almıştır. *İravadi*’nin Türkiye kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz 1-5, 7-8 ve 12. sayıları vardır. Bu yüzden gazetenin toplam kaç sayı çıkarıldığını, 12. Sayıdan sonra yayın hayatına devam edip etmediğini –en azından şimdilik- söylemek imkânsızdır.

Sürelî yayınlarda alışlageldiği üzere yayın organının çıkarılma gerekçesi ilk sayıda okuyucu ile paylaşılır. Genellikle “mukaddime” başlığı altında yayınlanan bu yazılarda çıkarılan gazete veya derginin yayın politikası açıkça belirtilir. *İravadi* gazetesinin çıkarılma maksadı da daha ilk sayıda “Maksat ve Mesâlik” başlığı altında, Heyet-i Tahriye Adına İhsan, Süleyman Faik ve M. Sabri imzalarıyla esir kampındaki Türk

¹⁰ Bazı Asya ülkelerinde kullanılan para birimi Rupi’nin 16’da birine Âne denir. China V. Ravishankar, *Sons of Sarasvati Late Exemplars of the Indian Intellectual Tradition*, State University of New York Press, New York Albany 2018, s. 201.

¹¹ Rupi, bazı Asya ülkelerinde kullanılan paralara verilen genel addir.

okuyuculara duyurulur. Buna göre *İravadî*'nin çıkarılma gerekçesi şu cümlelerle ifade edilir:

“Maksat, kamptaki rüfeka-yı muhteremenin hoş ve kıymetli bir iki saat geçirmesine hizmet etmek, mesâlik ise, siyasiyât, tenkidât ve şahsiyattan uzak kalmak şartıyla dinî, edebî, tarihî, fennî bütün mübahesat-ı ilmiyeye sütunları hasreylemektir. Binaenaleyh edyan, edebiyat, elsine, felsefe, tervah, içtimaiyat, hukuk, fünun ve musiki hep maksat ve mesalike muvafaktır.

Gazetenin bu kadar muhtelif mebahisi ilana cüret edişi, kampta mevcut bütün ashâb-ı kalemin himmetlerine istinat etmesinden ve bu suretle müftehir bulunmasından münbaistir. Son sütunlarda görüleceği vecihle gazetemizi alkışlayan ve kıymetli vaatleriyle bizi minnettar eden rüfeka-yı muhtereme arz-ı şükran ve mahmîdet etmeyi va'd-i istiklâlî bütün muhterem arkadaşları tebrik eylemeyi bir vazife add ve telakki eyleriz.”

Heyet-i Tahririye

İhsan, Süleyman Faik, M. Sabri

“Maksat ve Mesalik” başlığı altında verilen bilgilerden gazetenin amacının kamptaki esirlerin “hoş ve kıymetli” vakit geçirmelerine yardımcı olmak olduğu vurgulanır. Bu yazının ardından, birinci ve ikinci sayfayı kaplayan, imza yerinde ise üç yıldız ile [***] temsil edilen “İstiklâl-i Osmanî 299” başlıklı bir makale yer almaktadır. Yazar, makalesine Namık Kemal’in, *Hürriyet Kasidesi*’nde Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna atfen söylediği 16. beytini, “Biz ol âli-himem erbâb-ı cidd ü içtihadız kim/Cihân-girâne bir devlet çıkardık bir aşiretten” epigraf olarak koymuştur. *İravadî* gazetesinin ilk sayısının çıkarıldığı 1919 yılı Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun 620. Yılına tekabül etmektedir. Dolayısıyla gazetenin yayın heyeti ve elbette makale yazarı, “İstiklâl-i Osmanî 299” başlıklı makalesi ve Namık Kemal’i de hatırlatmak suretiyle kamptaki esirlerin morallerini yükseltmek ve onlara millî bir heyecan yüklemek istemiştir. Zor zamanlarda tarihin parlak devirlerine yönelme ve millî romantik tavır Türk edebiyatında zaman zaman başvurulan yollardandır. *İravadî*’nin muhtevasını ve yayın politikasını tarihin parlak devirlerine gitmek olarak belirlemesi, esir kampında yaşanan psikolojik baskıyı azaltmaya yönelik bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Tel örgüler içerisinde, vatandan ve ailelerinden çok uzaklarda, düşman süngüsü altında bir hayat çekilmez hale geldiğinde, *İravadî* esirler için sığınacak huzurlu bir liman olmuştur.

4.3. *İravadî*’nin İçindekiler Tablosu

İRAVADİ GAZETESİ İÇİNDEKİLER TABLOSU

NU	TARİH (Rumî-Miladî)	SAYFA	YAZAR ADI	YAZI ADI	TÜRÜ
1	30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919	1	Heyet-i Tahririye: İhsan, Süleyman Faik, M. Sabri	<i>Maksat ve Mesâlik</i>	Duyuru
		1-2	***	<i>Makale-i Tarihiye İstiklâl-i Osmanî 299</i>	Makale
		3	Kaya	<i>Thayetmyo Esaretinden</i>	Şiir
		3	M. Sabri	<i>Şarkın Buda 'sı</i>	Şiir

ESARETTE EDEBİYAT VE BURMA THAYETMYO ESİR KAMPINDA TÜRKÇE BİR GAZETE:
İRAVADĪ

		3	Süleyman Faik	<i>Gazeteler</i>	Fantezi
		3	İbrahim Necati	<i>Hakikate Doğru</i>	Deneme
		3		<i>Hikmet Çiçekleri</i>	Özdeyişler
		4		<i>Miktila</i>	Açıklamalar
		4	Ocak	<i>İstiklâl-i Osmanî Şenlikleri</i>	Duyuru
2	15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920	1	Nazmi	<i>"İravadi"nin Vech-i Tarihiyesi</i>	Makale
		1		<i>Bizim İçin Pek Mühim Bir Vatan Haberi - İkdâm'dan-</i>	Haber
		1		<i>Hikmet Çiçekleri</i>	Özdeyişler
		2	Süleyman Faik	<i>İçtimai Musahabe Medeniyet</i>	Fıkra
		2 İlave 3. Sayfada	İhsan Abdullah	<i>Esaretten Avdette...</i>	Hikâye
	İlave	1-2	M. Sabri	<i>1335 Senesi İstiklâl-i Osmanî Sene-i Devriye Hatırası</i>	Hatıra
		2		<i>Turan Top Oyuncular Ocağı'nın Cuma Günkü İçtima ve Merasimi</i>	Tutanak
		3	M. Sabri	<i>Miktila Kabristanı İçin</i>	Şiir
		3	İhsan	<i>Bir Esirin Tahassürü</i>	Şiir
		4	İbrahim Necati	<i>Hakikate Doğru Mâbad</i>	Deneme
		4		<i>Mektuplar Birinci Nüşadan Mâbad</i>	Mektup
3	23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920	1	Süleyman Faik	<i>-İçtimai Musahabe-Medeniyet ve Şark</i>	Musahabe
		1		<i>Vatan Haberleri</i>	Haber
		1		<i>Hikmet Çiçekleri</i>	Özdeyiş

		2	İbrahim Naci	<i>Hakikate Doğru Mâbad</i>	Deneme
		2-3	Mütercimi Süleyman Faik	<i>Tarih-i Musikiye Seri Bir Nazar -Fransızcadan-</i>	Kitap
		3	M. Sabri	<i>Zavallı Hastane!</i>	Şiir
		3	İhsan	<i>Gurub-ı Şems -Fransızcadan-</i>	Şiir
		3	Tevfik Fikret	<i>Sada-yı Nefrin</i>	Şiir
		3		<i>Aldığımız Bir Mektupta Deniliyor ki:</i>	Mektup
		4	Mütercimi Rıfat	<i>-İngilizceden-Hindistan Yolu</i>	Kitap
		4	Müdür-i Mesul Raci	<i>Arz ve Rica</i>	Duyuru
4	29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920	1	M. Sabri	<i>Musahabe-i Edebiye Şiir Fen ve Sanayi-i Nefise</i>	Musahabe
		2	Etibba-yı Baytariye-i Askeriye M. Tevfik	<i>Teşkilat-ı Uzviye ve Mübadele-i Anasır</i>	Makale
		2-3	S(sin). F.	<i>Tarih-i Musikiye Seri Bir Nazar -Fransızcadan-</i>	Kitap
		3	Alphonse Karr	<i>"İhlamlar Altında" dan Aşk Mektupları</i>	Roman
		3	M. Sabri	<i>-Elvah-ı Sefaletten-Canlı Cenaze</i>	Şiir
		3	M. Muhlis	<i>Münceli</i>	Şiir
		3		<i>Muhabbet Çiçekleri</i>	Özdeyiş
		4	Mütercimi Rıfat	<i>-İngilizceden-Hindistan ve Yolu Hindistan Dağları ve Ovaları</i>	Kitap
		4		<i>Yeni Bir Facia</i>	Haber
		4		<i>"Ne Münasebet" Çıkıyor...</i>	Haber
		4	K(kef). Abdi	<i>-Yaramaz Kızlar-Kâr-ı Kadim Orta Oyunu</i>	Duyuru

ESARETTE EDEBİYAT VE BURMA THAYETMYO ESİR KAMPINDA TÜRKÇE BİR GAZETE:
İRAVADĪ

		4	Müdür-i Mesul: Raci	<i>Abonelerimize</i>	Duyuru
5	5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920	1	***	<i>Din ve Fen</i>	Makale
		2	Etibba-yı Baytariye-i Askeriyeden A(ayın). Kadir	<i>Madde ve Kuvvet Suret-i Tekevün-i Hayat</i>	Makale
		2-3	Mütercimi Rıfât	<i>Hindistan ve Yolu -Hindistan Nehirleri-I-</i>	Kitap
		3	Alphonse Karr	<i>"İhlamlar Altında"dan Aşk Mektupları Mâbad</i>	Roman
		3	M. Sabri	<i>Bir Buhrandan Sonra!</i>	Şiir
		3	Mülazim-i Sani Ömer Ruhi	<i>Felsefe Çiçekleri</i>	Özdeyiş
		4	Halim Cavid	<i>Kampta Fotoğrafçılık</i>	Makale
		4		<i>Vatan Haberleri</i>	Haber
		4		<i>Bir Soru</i>	Duyuru
		4		<i>Gelecek Nüşamızda: Musiki Musahabesi</i>	Duyuru
7	19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920	1-2	M. Sabri	<i>Şiir, İlim ve Fen, Felsefe</i>	Makale
		2	Doğan	<i>Kaçınlar Kaçın İsmi-Jingpo-</i>	Kitap
		2	Halim Cavit	<i>Kampta Fotoğrafçılık- 2-</i>	Makale
		3	M. Sabri	<i>Leyâl-i Mahremiyetten-3-</i>	Şiir
		3	İhsan Rauf	<i>Güneş</i>	Şiir
		3		<i>Bazı Hint Hikemiyatı</i>	Hikmetli Sözler
		3	M. Sabri	<i>Hintlilerin Adat ve Secâyâtı Fasıl 18</i>	Kitap
		4	Rıfât	<i>Hindistan Yolu Hindistan İklimi</i>	Kitap

		4	M. Zeki	<i>Cenubî Asya'da Budizm -İngilizceden-</i>	Kitap
		4		<i>Mühim Bir Tashih</i>	Duyuru
		4		<i>İlanat</i>	İlan
8	(27?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920	1-2	Süleyman Faik	<i>-Musiki Musahabeleri- Garp Musikisi</i>	Makale
		2	Doğan	<i>Kaçınlar -İngilizceden-</i>	Kitap
		2	M. Sabri	<i>Hintlilerin Adat ve Secâyâtı</i>	Kitap
		3	M. Sabri	<i>Leyâl-i Mahremiyetten-4-</i>	Şiir
		3	M. Muhlis	<i>Gönül</i>	Şiir
		3		<i>Ölmez Sözler</i>	Özdeyiş
		3	Yusuf Garrâeddin	<i>Buda Dini Budizm</i>	Makale
		4	Rıfat	<i>Hindistan ve Yolu -Hindistan İklimi-</i>	Kitap
		4	M. R.	<i>Fenn-i Ziraatta Gübreler</i>	Makale
		4		<i>Gelecek Nüshada:</i>	Duyuru
12	(5?) Mart 1336 Perşembe/Mart 1920	1-2	İhsan Rauf	<i>İslâmiyet ve Milliyet</i>	Makale
		2	Etibba-yı Baytariye-i Askeriyeden A(ayın). Kadir	<i>Tabiatta α ∫ İfadesi</i>	Makale
		2	Aka Diken	<i>Haftanın Âyinesi</i>	Musahabe
		3	M. Sabri	<i>Leyâl-i Mahremiyetten-6-</i>	Şiir
		3	Ata Ulvi	<i>Hâlâ Mı?</i>	Şiir
		3		<i>Ölmez Sözler</i>	Özdeyiş

		3	Doğan	<i>Kaçınler</i>	Kitap
		3-4	M. Sabri	<i>Hintlilerin Adat ve Secâyâsı</i>	Kitap
		4	Rıfât	<i>Hindistan ve Yolu Hindistan'daki Hükümetimiz</i>	Kitap
		4		<i>Vatan Haberleri</i>	Haber
		4		<i>Efradımızın Hamiyet ve Maarifperverliği</i>	Haber

4.4. İravadi Gazetesinin Yazar İndeksi

***, “Din ve Fen”, *İravadi*, S. 5., 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 1, (Makale: Din ve fen bilimlerinin genelde birbiriyle çatışan ve birinin bulunduğu yerde diğeri bulunmayan bir anlayışın bulunduğu oysa bunun çok yanlış olduğunu eleştiren bir makale.)

***, “Makale-i Tarihiye-İstiklâl-i Osmanî 299”, *İravadi*, S.1, 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 1-2. (Makale: Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili bir makaledir.)

[İmzasız], “Aldığımız Bir Mektupta Deniliyor ki:” *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 3., (Mektup: Vatana dönüş haberlerinin insanlarda yarattığı heyecanı konu alan bir mektup.)

[İmzasız], “Bazı Hint Hikemiyatı”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 3., (Hikmetli Sözler: Hint felsefesine dair hikmetli sözlerden oluşan metinlerdir.)

[İmzasız], “Bir Sual”, *İravadi*, S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 4., (Duyuru: Esir Kampı kabristanının duvarlarının tamiri ve iinin düzenlenmesi için yardım yapmak isteyenler hakkında bir duyurudur.)

[İmzasız], “Bizim İçin Pek Mühim Bir Vatan Haberi -İkdam'dan”, *İravadi*, S. 2, 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 1., (Haber: *İkdam* gazetesinde yayımlanan bir haber aynen alınmak suretiyle *İravadi*'de yayımlanmıştır.)

[İmzasız], “Duyuru”, *İravadi*, S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 4., (Duyuru: İstiklal-i Osmanî günü çıkan *İravadi* ve *Ne Münasebet* adlı gazetelerin Sultan Osman resmiyle müzeyyen fotoğraflarının *İravadi* matbaasında satılmakta olduğunu bildiren ibaredir.)

[İmzasız], “Efradımızın Hamiyet ve Maarifperverliği”, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 4., (Duyuru: Fertlerimizin eğitim konusundaki yardımseverliğine dair bir haber metindir.)

[İmzasız], “Gelecek Nüşhada”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 4., (Duyuru: “Tarihimizde Teceddüt Hataları”, “Tababet-i Hazıra”, “Aşı ile Serum ve Muhsinâtı”, “Kampta Fotoğrafçılık” ve buna benzer konuların *İravadi*'nin gelecek sayısında yer alacağı okuyucuya duyuruluyor.)

[İmzasız], “Gelecek Nüşhamızda: Musiki Musahabesi”, *İravadi*, S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 4., (Duyuru: *İravadi* gazetesinin gelecek nüshasında ele alınacak konu hakkında okuyuculara bir duyuru yapılmıştır.)

[İmzasız], “Hikmet Çiçekleri”, *İravadî*, S. 2, 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 1., (Özdeyişler: Tanınmış çeşitli felsefeci, şair, yazar ve devlet adamlarının özlü sözleridir.)

[İmzasız], “Hikmet Çiçekleri”, *İravadî*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 1. (Özdeyişler: Tanınmış çeşitli felsefeci, şair, yazar ve devlet adamlarının özlü sözleridir.)

[İmzasız], “Hikmet Çiçekleri”, *İravadî*, S.1, 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 3., (Özdeyişler: Tanınmış çeşitli felsefeci, şair ve yazar ve devlet adamlarının özlü sözleridir.)

[İmzasız], “İlanat”, *İravadî*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 4., (İlan: İstiklal-i Osmanî günü yayımlanan *İravadî* ve *Ne Münasebet* gazetelerinin Sultan Osman resmiyle müzeyyen kartpostal büyüklüğündeki fotoğrafların iki kuruş fiyatıyla satılacağına dair ilan metnidir.)

[İmzasız], “Mektuplar Birinci Nüşadan Mâbad”, *İravadî*, S. 2, (*İravadî*'nin İlavesi), 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 4., (Mektup: *İravadî* gazetesinin çıkarılması dolayısıyla duyulan mutluluk Türk esirler tarafından birer mektupla gazeteye bildirilmiştir. Bunlar, gazeteye gönderilen ancak birinci nüshada kendilerine gazetedeki yer verilemeyen tebrik mektuplarıdır.)

[İmzasız], “Miktila”, *İravadî*, S.1, 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 4., (Açıklamalar: Miktila, Burma’da (Myanmar) Türk esirlerin tutulduğu diğer kampın adıdır. Yazı, bu kamp ile ilgili bir açıklamadır.)

[İmzasız], “Muhabbet Çiçekleri”, *İravadî*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 3., (Özdeyişler: Tanınmış çeşitli felsefeci, şair, yazar ve devlet adamlarının özlü sözleridir.)

[İmzasız], “Mühim Bir Tashih”, *İravadî*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 4., (Duyuru: 6 numaralı *İravadî*'nin ikinci sahifesi birinci sütununda, Kaçınlar adlı makalenin alt tarafından dördüncü satırında “en mekin” yazılacak yerde “en miskin” yazıldığına dair bir düzeltme duyurusudur.)

[İmzasız], “*Ne Münasebet*-Çıkıyor”, *İravadî*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 4., (Haber: Esir kampında çıkarılması planlanan *Ne Münasebet* adlı mizahî bir gazete ile ilgili haber metnidir.)

[İmzasız], “Ölmez Sözler”, *İravadî*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3., (Özdeyişler: Özlü sözlerin yer aldığı bir bölümdür.)

[İmzasız], “Ölmez Sözler”, *İravadî*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3., (Özdeyişler: Birisi Veliâht Abdülmecit Efendi’ye ait olmak üzere çeşitli özdeyişlerdir.)

[İmzasız], “Tarih-i Musikiye Seri Bir Nazar-Fransızcadan-”, *İravadî*, (Mütercimi: S(sin). F.), S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 2-3., (Kitap: Musiki tarihi ile ilgili Fransızca bir kitaptan yapılmış tercümedir.)

[İmzasız], “Turan Top Oyuncular Ocağı’nın Cuma Günkü İçtima ve Merasimi”, *İravadî*, S. 2, (*İravadî*'nin İlavesi), 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 2. (Tutanak: Turan Top Oyuncular Ocağı’nın cuma günü yapılan toplantı ve merasimi hakkında kaleme alınan tutanaktır.)

[İmzasız], “Vatan Haberleri”, *İravadî*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 4., (Haber: Başta İstanbul olmak üzere Türkiye hakkında çeşitli haberlerden oluşan metinlerdir.)

[İmzasız], “Vatan Haberleri”, *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 1., (Haber: İstanbul gazetelerinden alınarak aktarılan bir haber yazısıdır. Habere göre askerî sınıfın kullandığı kılıç ve hançerlerin hangi günlerde takılacağına dair düzenleme yapılmış ve dolayısıyla bir tebligat yayımlandığına dair haberdir.)

[İmzasız], “Vatan Haberleri”, *İravadi*, S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 4., (Haber: Anadolu’nun çeşitli yerlerinde yapılan “İstiklâl-i Osmanî” kutlama ve gösterileri hakkında bir haber; Meclis-i Mebusan’ın açılacağına dair haberler vs. yer almıştır.)

[İmzasız], “Yeni Bir Facia”, *İravadi*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 4., (Haber: Dört Türk neferinin esir kampından firar ederken boğulması üzerine kaleme alınmış bir haber yazısıdır.)

“Hindistan ve Yolu-Hindistan Dağları ve Ovaları-İngilizceden-”, *İravadi*, (Mütercimi: Rıfat), S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 4., (Kitap: Hindistan’ın tarihi ve coğrafyası hakkında İngilizce bir kitaptan yapılmış tercümedir.)

“Hindistan ve Yolu-Hindistan Nehirleri-I-”, *İravadi*, (Mütercimi: Rıfat), S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 2-3., (Kitap: Hindistan’ın tarihi ve coğrafyası hakkında İngilizce bir kitaptan yapılmış tercümedir.)

“Hindistan Yolu- İngilizceden-” *İravadi*, (Mütercimi: Rıfat), S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 4., (Kitap: Hindistan’ın tarihi ve coğrafyası hakkında İngilizce bir kitaptan yapılmış tercümedir.)

A(ayın). Kadir (Etibba-yı Baytariye-i Askeriyeden), “Madde ve Kuvvet Suret-i Tekevün-i Hayat”, *İravadi*, S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 2., (Makale: Hayatın sürekli bir değişim içerisinde devam ettiğini, bu değişimin madde ve kuvvet arasında cereyan ettiğini anlatan bir yazıdır.)

A.(ayın) Kadir (Etibba-yı Baytariye-i Askeriyeden), “Tabiatıta α \mp İfadesi”, *İravadi*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 2, (Makale: Tabiatıta matematik işaretlerinden olan (proportional to, yani orantılı) anlamına gelen α işareti ile (minus-plus, yani artı-eksi) anlamına gelen \mp işaretinin anlamları üzerine bir makaledir.)

Aka Diken, “Haftanın Âyinesi”, *İravadi*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 2., (Deneme: Aka Diken imzasıyla yayımlanan ve esaret hayatını çeşitli devrelere ayıran bir deneme yazısıdır.)

Alphonse Karr, “İhlamurlar Altında’dan-Aşk Mektupları”, *İravadi*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 3, (Roman: Alphonse Karr’ın *Ihlamurlar Altında* adlı romanının “Aşk Mektupları” bölümünden yapılan tercümelerdir.)

Alphonse Karr, “İhlamurlar Altında’dan-Aşk Mektupları-Mâbad”, *İravadi*, (Mütercimi: Rıfat), S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 3., (Roman: Alphonse Karr’ın *Ihlamurlar Altında* adlı romanının “Aşk Mektupları” bölümünden yapılan tercümelerdir.)

Ata Ulvi, “Hâlâ mı?”, *İravadi*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3., (Şiir: Ata Ulvi’nin “Hâlâ mı?” adlı şiiri.)

Doğan, “Kaçınlar”, *İravadi*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3., (Kitap: “Kaçınlar” hakkında İngilizce bir kitaptan yapılmış tercümedir.)

Doğan, “Kaçınlar-İngilizceden-”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 2., (Kitap: Kitabın İngilizceden tercüme edilen bu bölümünde, Kaçınlar’in giyim kuşamları ile süsleme sanatları anlatılmaktadır.)

Doğan, “Kaçınlar-Kaçın İsmi-Jingpo-”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 2., (Kitap: İngilizceden tercüme edilen kitabın bu bölümünde, Kaçın ve Jinglaw gibi bazı isimlerin Burmalılar tarafından geçen asrın başında ortaya atıldığı ve ismin kökeni hakkında bilgiler verilmektedir.)

Halim Cavid, “Kampta Fotoğrafçılık-1”, *İravadi*, S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 4., (Makale: Esir kampında fotoğraf çekmek isteyenlere yönelik olarak fotoğraf çekme teknikleri hakkında yazılmış teknik bir yazıdır.)

Halim Cavit, “Kampta Fotoğrafçılık-2”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 2., (Makale: Esir kampında fotoğraf çekimi ile ilgili teknik bilgilerin yer aldığı bir makedir.)

İbrahim Necati, “Hakikate Doğru”, *İravadi*, S. 1, 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 3., (Deneme: Millet in ilerlemesi ve gelişmesi için önce fertlerin tembellikten kurtarılması gerektiği görüşlerinin anlatıldığı bir yazıdır.)

İbrahim Necati, “Hakikate Doğru-Mâbad”, *İravadi*, S. 2, (*İravadi*'nin İlavesi), 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 4., (Deneme: Medeniyeti oluşturan unsurlar ve bu unsurları iyi değerlendiren milletlerin nasıl gelişip yükseldiğini anlatan bir yazı.)

İbrahim Necati, “Hakikate Doğru-Mâbad”, *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 2., (Deneme: Medeniyeti oluşturan unsurlar ve bu unsurları iyi değerlendiren milletlerin nasıl gelişip yükseldiğini anlatan bir yazı.)

İhsan Rauf, “Güneş”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 3., (Şiir: İhsan Rauf'un Fransızcadan tercüme ettiği “Güneş” adlı bir şiir.)

İhsan Rauf, “İslâmiyet ve Milliyet”, *İravadi*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 1-2., (Makale: İhsan Rauf'un İslâmiyet ve Milliyet başlıklı makalesi.)

İhsan, “Bir Esirin Tahassürü”, *İravadi*, S. 2, (*İravadi*'nin İlavesi), 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 3., (Şiir: İhsan adlı asker tarafından yazılan esaret temalı bir şiirdir.)

İhsan, “Gurub-ı Şems-Fransızcadan”, *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 3., (Şiir: İhsan imzasıyla, Fransızcadan tercüme edilmiş bir şiirdir.)

İhsan, Süleyman Faik, M. Sabri, “Maksat ve Mesâlik”, *İravadi*, S.1., 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 1., (Duyuru: *İravadi* gazetesinin çıkarılma maksadı ve gazetenin yayın politikasının ne olacağı hakkında bir takdim yazısıdır.)

K(kef). Abdi, “Yaramaz Kızlar-Kâr-ı Kadîm Orta Oyunu”, *İravadi*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 4., (Duyuru: Mudhike-perdaz-ı şehir Abdi Efendi tarafından futbol stadında oynanacak olan oyun hakkında bir duyurudur.)

Kaya, “Thayetmyo Esaretinden”, *İravadi*, S.1, 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 3., (Şiir: Kaya adlı şairin Thayetmyo esir kampında yaşadığı esaret duygularını konu alan bir şiiridir.)

M. Muhlis, “Gönül”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3., (Şiir: M. Muhlis'in “Gönül” adlı şiiri.)

M. Muhlis, “Münceli”, *İravadi*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 3., (Şiir: M. Muhlis'in “Münceli” başlıklı bir gazelidir.)

M. R. “Fenn-i Ziraatta Gübreleme”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 4., (Makale: Ziraatta gübreleme teknikleri hakkında bir makedir.)

M. Sabri, “1335 Senesi İstiklâl-i Osmanî Sene-i Devriye Hatırası”, *İravadi*, S. 2, (*İravadi*’nin İlavesi), 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 1-2., (Hatıra: Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun yıldönümü münasebetiyle M. Sabri’nin kaleme aldığı bir hatıra yazısıdır.)

M. Sabri, “Bir Buhrandan Sonra!”, *İravadi*, S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 3., (Şiir: M. Sabri’nin “Bir Buhrandan Sonra!” adlı şiiridir.)

M. Sabri, “Elvah-ı Sefaletten- Canlı Cenaze”, *İravadi*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 3., (Şiir: M. Sabri’nin “Canlı Cenaze” adlı bir şiiri.)

M. Sabri, “Esareten Avdette...”, *İravadi*, S. 2, (İlave 3. Sayfada), 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 2., (Hikâye: M. Sabri tarafından kaleme alınan metin, esareten kurtulan ve evine dönen bir askerinin hikâyesidir.)

M. Sabri, “Hintlilerin Adat ve Secâyâsı Fasil 18”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 3., (Kitap: Hintlilerin adet ve özelliklerinden bahseden bir kitaptan tercümedir.)

M. Sabri, “Hintlilerin Adat ve Secâyâsı”, *İravadi*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3-4., (Kitap: M. Sabri’nin Hintliler hakkında yazılmış bir eserden tercüme ederek yayımladığı bir bölümdür.)

M. Sabri, “Hintlilerin Adat ve Secâyâsı”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 2., (Kitap: Tercüme edilmek suretiyle yayımlanan kitabın bu bölümünde Hintlilerin ahlak anlayışlarından ve adetlerinden bahsedilmektedir.)

M. Sabri, “Leyâl-i Mahremiyetten-3”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 3., (Şiir: M. Sabri’nin bir şiiridir.)

M. Sabri, “Leyâl-i Mahremiyetten-4”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3., (Şiir: M. Sabri’nin Leyâl-i Mahremiyetten-4 adlı şiiri.)

M. Sabri, “Leyâl-i Mahremiyetten-6”, *İravadi*, S. 12., (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3., (Şiir: M. Sabri’nin “Leyâl-i Mahremiyetten-6” adlı şiiridir.)

M. Sabri, “Miktıla Kabristanı İçin”, *İravadi*, S. 2, (*İravadi*’nin İlavesi), 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 3., (Şiir: M. Sabri’nin Miktıla esir kampında şehit olan ve oraya gömülen askerler için yazdığı bir şiiridir.)

M. Sabri, “Musahabe-i Edebiye Şiir Fen ve Sanayi-i Nefise”, *İravadi*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 1., (Musahabe: Şiir sanatı, fen bilimleri ve güzel sanatlarla ilgili bir sohbet yazısıdır.)

M. Sabri, “Şarkın Buda’sı”, *İravadi*, S.1, 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 3., (Şiir: M. Sabri’nin, Tevfik Fikret’in “Buda” adlı şiirine nazire olarak kaleme aldığı bir şiiri.)

M. Sabri, “Şiir, İlim ve Fen, Felsefe”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 1-2., (Makale: Şiir, ilim, fen ve felsefe hakkında bir makedir. M. Sabri, makalesinde bilimin şubelerini dörde ayırmıştır.)

M. Sabri, “Zavallı Hastane!”, *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335-(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 3., (Şiir: M. Sabri imzasıyla yayımlanmış bir şiiridir.)

M. Tevfik (Etibba-yı Baytariye-i Askeriye), “Teşkilat-ı Uzviye ve Mübadele-i Anasır”, *İravadi*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 2., (Makale: Veterinerlik ile ilgili bir makedir.)

M. Zeki, “Cenubî Asya’da Budizm-İngilizceden”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 4., (Kitap: “Güney Asya’da Budizm” hakkında İngilizceden çeviri bir kitap bölümüdür.)

Nâzım, “İravadi’nin Vech-i Tarihiyesi” *İravadi*, S. 2, 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 1., (Makale: Nâzım adlı yazarın İravadi Nehri’nin tarihi hakkında kaleme aldığı bir makedir.)

Ocak, “İstiklâl-i Osmanî Şenlikleri”, *İravadi*, S.1, 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 4., (Duyuru: Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun 620. Yılı dolayısıyla esir kampında yapılması planlanan şenlik ve kutlamalar hakkında Türk esirlere yapılan duyurudur.)

Ömer Ruhi (Mülazim-i Sani), “Felsefe Çiçekleri”, *İravadi*, S. 5, 5 Şubat 1336 Perşembe/5 Şubat 1920, s. 3., (Özdeyişler: Konfüçyüs, Buda ve Brahma gibi Doğu felsefesinin önde gelen kişilerinin özlü sözlerinden seçmelerin bir araya getirildiği metinlerdir.)

Raci (Müdür-i Mesul), “Abonelerimize”, *İravadi*, S. 4, 29 Kânunusani 1336 Perşembe/29 Ocak 1920, s. 4., (Duyuru: Gazeteye abone olmak isteyenlere nasıl bir yol izlemeleri gerektiği hakkında bilgi verilmektedir.)

Raci (Müdür-i Mesul), “Arz ve Rica”, *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 4., (Duyuru: *İravadi* gazetesinin kimi nüshalarının birleşik olarak çıkarılacağına dair duyurudur.)

Rıfat, “Hindistan ve Yolu –Hindistan İklimi-”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 4., (Kitap: Hindistan’ın tarihi, siyasî yapısı, coğrafyası ve fiziki özellikleri hakkında yazılmış İngilizce bir kitaptan tercüme edilmek suretiyle yayımlanan ilgili bölümdür.)

Rıfat, “Hindistan ve Yolu-Hindistan’daki Hükümetimiz”, *İravadi*, S. 12, (?) Mart 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 4., (Kitap: Hindistan’ın tarihi, siyasî yapısı, coğrafyası ve fizikî özellikleri hakkında yazılmış İngilizce bir kitaptan tercüme edilmek suretiyle yayımlanan bir bölümdür.)

Rıfat, “Hindistan Yolu-Hindistan İklimi”, *İravadi*, S. 7, 19 Şubat 1336 Perşembe/19 Şubat 1920, s. 4., (Kitap: Hindistan hakkında yazılmış İngilizce bir kitaptan tercüme edilmek suretiyle yayımlanan ilgili bölümdür.)

Süleyman Faik, “Gazeteler”, *İravadi*, S.1, 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919, s. 3., (Fantezi: Süleyman Faik’in gazetelere dair kaleme aldığı fantezi türünde bir yazısıdır.)

Süleyman Faik, “-İçtimai Musahabe-Medeniyet ve Şark”, *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335 (6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 1., (Musahabe: Medeniyet kavramı etrafında kaleme alınmış fıkra türünde bir yazıdır.)

Süleyman Faik, “İçtimai Musahabe-Medeniyet”, *İravadi*, S. 2, 15 Kânunusani 1336-Perşembe/15 Ocak 1920, s. 2., (Fıkra: Medeniyet kavramı hakkında kaleme alınmış fıkra yazısıdır.)

Süleyman Faik, “Musiki Musahabeleri-Garp Musikisi”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 1-2., (Makale: Bütün Garp milletlerinin aynı musiki kaidelerini kabul ettiklerine dair bir makedir.)

Süleyman Faik, “Tarih-i Musikiye Seri Bir Nazar-Fransızcadan-”, *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 2-3, (Kitap: Süleyman Faik tarafından Fransızca bir kitaptan tercüme edilmiş musiki tarihine dair bir yazıdır.)

Tevfik Fikret, “Sada-yı Nefrin”, *İravadi*, S. 3, 23 Kânunuevvel 1335(6)-Cuma/23 Ocak 1920, s. 3., (Şiir: Tevfik Fikret imzalı bir şiir.)

Yusuf Garraeddin, “Buda Dini (Budizm)”, *İravadi*, S. 8, (?) Şubat 1336 Perşembe/Şubat 1920, s. 3., (Makale: Budizm hakkında bir makaledir.)

5. *İravadi* Gazetesinin Edebî Yönü

İravadi gazetesi, gazete formatında çıkarılmış olmakla beraber bir dergi özelliği göstermektedir. Gazete bu özelliği dolayısıyla edebî faaliyetin de mekânı olmuştur. *İravadi*'nin incelediğimiz mevcut sayılarının neredeyse tamamında, özellikle üçüncü sayfada mutlaka birkaç şiirin yayımlandığı görülmektedir. Başta şiir türü olmak üzere mektup, Batı romanından tercüme, özlü sözler ve edebiyatın diğer sanatlarla münasebetinin ele alındığı makaleler de dikkate alındığında *İravadi*'nin edebî faaliyetler bakımından ciddi bir yayın organı olduğunu söyleyebiliriz. Gazetede yer alan metinlerin edebî değer bakımından tespitleri ve tahlilleri başka bir çalışmada ele alınacağı için biz burada sadece var olan metinlerin tespitini yapmak ve gazetenin şekil özelliklerini ortaya koymakla yetineceğiz.

İravadi'nin birinci sayısının üçüncü sayfasında iki şiir yer almaktadır. Bunlardan birincisi “Thayetmyo Esaretinden” başlığı ve “Büyük Hakan’a İthaf” epigrafi ile Kaya imzasıyla yayımlanmıştır. İkincisi ise M. Sabri imzası ile yayımlanan “Şarkın Buda’sı” adlı bir sonedir. M. Sabri, şiirin başına Tevfik Fikret’in “Buda” adlı şiirinden “*Büyük hakikate bir vecd-i pür-tehâlükle/Koşardı; gözleri ufkun hafâ-yı sâfında*” mısralarını epigraf olarak koymuştur. Hem manzumenin başlığı hem de “Buda” şiirinden alınmak suretiyle epigraf yapılan mısralar bu manzumeye Fikret’in eserinin ilham verdiğini göstermektedir. Üçüncü sayfada göze çarpan bir başka edebî faaliyet ise özlü sözlerden oluşan “Hikmet Çiçekleri” başlıklı bölümdür. Bu bölümde Mithat Cemal Kuntay’ın dört sözü paylaşılmıştır. Mesela bu sözlerden birincisi şöyledir: “Hayat bize meccanen tevdi olunmuş bir tiyatro biletidir.”

İravadi'nin ikinci sayısının ikinci sayfasında başlayan ve üçüncü sayfasında biten İhsan Abdullah’ın “Esaretten Avdette...” adlı bir hikâyesi yer almaktadır. Aynı sayının üçüncü sayfasında iki şiir yer almaktadır. Bunlardan birincisi M. Sabri imzalı “Miktila Kabristanı İçin” başlıklı bir şiirdir. Şiir, Burma’da bulunan Miktila esir kampında şehit olan ve kamp yakınında bulunan mezarlığa gömülen Türk şehitler için yazılmıştır. İkinci şiir ise İhsan imzasıyla yayımlanan “Bir Esirin Tahassürü...” başlıklı uzunca bir metindir. İkinci sayının “Hikmet Çiçekleri” başlıklı bölümü birinci sayfada yayımlanmıştır. Bu başlık altında çeşitli özlü sözler yer almaktadır. Bunlar arasında Fransız gazeteci, romancı ve eleştirmen Alphonse Karr’ın sözlerini de görmek mümkündür.

İravadi'nin üçüncü sayısının birinci sayfasında “Hikmet Çiçekleri” başlığı altında Almandan çeviri cümleler yanında Türk edebiyatının tanınmış simalarından Cenap Şahabettin’in “Tiryaki Sözler”inden “Sırasında döven el, sırasında okşayan el gibi öpülür.” cümlesi de okuyucu ile paylaşılmıştır. Gazetenin üçüncü sayfası diğer sayılarda olduğu gibi şiire tahsis edilmiş ve bu sayıda üç manzume yayımlanmıştır. Bunlardan ilki M. Sabri’nin “Zavallı Hastane!...” başlıklı sone tarzında yazdığı bir şiirdir. İmza yerinde bulunan tarih ve nottan şiirin Miktila esir kampında 11 Temmuz 1335/11 Temmuz 1919’da yazıldığı anlaşılmaktadır. İkinci şiir İhsan imzasıyla Fransızcadan tercüme edilmek suretiyle yayımlanan “Gurub-ı Şems” başlıklı bir manzumedir. Üçüncü şiir, “Sada-yı Nefrin...” başlığı ve Tevfik Fikret imzası ile yayımlanmıştır. Servet-i Fünun

dönemi edebiyatı içerisinde eser vermiş olan “Rubab-ı Şikeste” adlı şiir kitabının yazarı Tevfik Fikret’in bu adla bilinen bir şiiri bulunmamaktadır. Bu şiir, Thayermyo esir kampında bulunan ve meşhur Türk şairi ile aynı adı taşıyan başka bir kişiye aittir. Tevfik Fikret adlı bu kişi aynı zamanda kampta çıkarılmaya başlanan “Ne Münasebet” adlı mizah gazetesinin de mesul müdürlüğünü yapmaktadır.

İravadî gazetesinin dördüncü sayısının üçüncü sayfasında iki şiir yer almaktadır. Bunlardan birincisi M. Sabri imzalı “Elvâh-ı Sefaletten” başlıklı beş bentten oluşan uzunca bir şiirdir. İkincisi ise M. Muhlis imzasını taşıyan “Münceli” başlıklı bir gazeldir. “Muhabet Çiçekleri” sabit başlığı bu sayıda şiirlerle aynı sayfada yer almaktadır. Özdeyişlerin yer aldığı bu bölümde Cenap Şahabettin, Emile Fouquet, Jean-Jacques Rousseau, William Shakespeare ve Alphonse Karr’ın meşhur sözlerinden bazıları okuyucularla paylaşılır.

Gazetenin beşinci sayısında da diğer sayılarda olduğu gibi edebî faaliyet bakımından dikkat çeken metinler vardır. Bu sayının üçüncü sayfasında M. Sabri imzalı “Bir Buhrandan Sonra!” başlıklı bir şiir yer almaktadır. Beşinci sayının üçüncü sayfasında yayımlanan “Felsefe Çiçekleri” başlıklı bölümün hazırlayıcısı olarak Mülazim-i Sani Ömer Ruhi imzası görülmektedir. Ömer Ruhi bu bölümde Konfüçyüs, Brahma ve Buda gibi ünlü düşünürlerin sözlerinden bazılarını paylaşmıştır.

İravadî’nin yedinci sayısının üçüncü sayfasında, birisi Fransızcadan tercüme olmak üzere iki şiir yayımlanmıştır. Bunlardan ilki M. Sabri imzasıyla ve “Leyâl-i Mahremiyetten-3” başlığı ile yayımlanan bir sonedir. Aynı sayfada “Bazı Hint Hikemiyatı” başlığı ile yayımlanan hikmetli sözleri de edebî faaliyet içerisinde değerlendirilmek mümkündür.

Sekizinci sayının üçüncü sayfasında yine iki şiir dikkat çekmektedir. Bu şiirlerin birincisi M. Sabri imzasıyla yayımlanan “Leyâl-i Mahremiyetten-4” başlıklı sonedir. İkinci şiir ise M. Muhlis imzalı “Gönül” başlıklı bir gazeldir. Aynı sayfada “Ölmez Sözler” başlığı altında yer alan beyitlerden birisi Velihaht Abdülmecit Efendi’ye ait olarak gösterilmektedir.

İravadî’nin elimizde mevcudu bulunan on ikinci ve son sayısında ise yine üçüncü sayfada olmak üzere iki şiir ve “Ölmez Sözler” başlığı altında yayımlanan mısralar ve beyitler yer almaktadır. Bu şiirlerin ilki M. Sabri’nin “Leyâl-i Mahremiyetten-6” başlıklı bir sonesidir. İkinci şiir ise Ata Ulvi imzalı “Hâlâ mı?” başlıklı yine bir sonedir. Aynı sayfanın “Ölmez Sözler” başlıklı bölümünde ise yazarları gösterilmeden çeşitli şiirlerden bentler ve beyitler paylaşılmıştır.

İravadî gazetesinin edebî faaliyeti elbette bu kadarla sınırlı değildir. Elimizde bulunmayan sayılarda da benzer yayınların sıklıkla yapıldığı mevcut sayılara bakılarak tahmin edilebilir. Çünkü hem tefrika halinde çıkan kitap bölümlerinin numaralandırılmasından hem de bazı şiirlere verilen numaralardan yayın faaliyetinin sıklığı hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Bütün bu görülen, görülemeyen edebî yayın faaliyetleri dikkate alındığında, esaretin bütün olumsuz şartlarına rağmen durmaksızın çalışan Türk subaylarının ne kadar bilinçli oldukları ve şartlar ne olursa olsun estetik zevkten ve edebî faaliyetten uzak durmadıkları söylenebilir. Şiir başta olmak üzere edebiyat sanatının diğer türlerinde de verilen eserlerle ve gazete çevresinde yürütülen çeşitli faaliyetlerle esirlerimizin her türlü hasretlerini dindirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu bölüm için kısaca şunu söylemek mümkündür: *İravadî* ve diğer gazeteleri çıkararak ve bu gazetelerde edebî, fikrî ve kültürel faaliyetler yürüterek veya bu gazetelerdeki metinleri okuyarak askerlerimiz esaret zincirinin yüreklerinde açtığı

yaraları sarmaya çalışmışlar, bir anlamda duygularını terbiye ederek sabırlı olmayı, metaneti ve zorluklarla başa çıkmayı öğrenmişlerdir.

6. *İravadi* Gazetesinde Tercüme Faaliyetleri

İravadi gazetesinde İngilizceden ve Fransızcadan yapılmış çeşitli tercüme metinler dikkat çekmektedir. Bu metinler arasında şiir, musiki, güzel sanatlar ve tarih alanında yapılmış tercüme önemli yer tutmaktadır. Gazetenin üçüncü sayısının üçüncü sayfasında İhsan imzasıyla yayınlanan “Gurub-ı Şems” adlı şiir Fransızcadan tercüme edilerek okuyucu ile paylaşılmıştır. Üç, dört ve sekizinci sayılarda Süleyman Faik imzasıyla Fransızcadan tercüme edilerek yayınlanan “Tarih-i Musikiye Seri Bir Nazar” başlıklı tefrikalar gazetenin önemli tercüme eserleri arasında yer almaktadır. Bir başka tercüme eser, “Hindistan Yolu” başlığı altında üç, dört, beş, yedi, sekiz ve on ikinci sayılarda Rıfat imzasıyla yayımlanmıştır. “Hindistan Yolu” adlı eser de Rıfat adlı yazar tarafından İngilizceden tercüme edilmiştir. *İravadi*’nin dördüncü ve beşinci sayılarında Fransız yazarı Alphonse Karr’ın *Ihlamurlar Altında* adlı romanından yapılan tercüme tefrika halinde yayımlanır. Buna ilave olarak gazetenin üçüncü ve dördüncü sayılarında Rıfat imzasıyla yayımlanan “Hindistan (ve) Yolu” başlıklı tarih konulu yazılar İngilizceden tercüme edilmişlerdir. M. Zeki imzasıyla yedinci sayıda yayımlanan “Cenubî Asya’da Budizm” başlıklı yazı İngilizceden tercüme edilmiştir. Sekizinci sayıda, Doğan imzalı “Kaçınlar” başlıklı metin de yine İngilizceden tercüme edilerek yayımlananlar arasındadır. *İravadi*’nin yedinci sayısının üçüncü sayfasında İhsan Rauf imzasıyla Fransızcadan tercüme edilerek yayımlanan “Güneş” başlıklı şiir yer almaktadır. Aynı sayının dördüncü sayfasında M. Zeki imzasıyla ve “Cenubî Asya’da Budizm” başlığı ile yayımlanan makale İngilizceden tercüme edilmiştir. Gazetenin yedinci sayısından başlayarak on ikinci sayıya kadar tefrikası devam eden ve Doğan imzasıyla yayımlanan “Kaçınlar” başlıklı yazılar da yine İngilizceden tercüme edilmiştir. *İravadi*’nin yedinci ve on ikinci sayılarında M. Sabri imzasıyla yayımlanan “Hintlilerin Adat ve Secâyâtı” başlıklı yazılar da tercüme metinlerdir. Bu metinler, tercüme eden subayların bilgi birikimini ve ilgi alanlarının genişliğini göstermesi yanında, okuyucu kitlesi olarak, kamptaki esirlerin bilgi ve birikimlerinin de oldukça üst seviyede olduğunu gösterir. Bu, ister Harbiyeli olsun ister yedek subay olarak orduya alınmış olsun, Osmanlı askerî teşkilatı içerisinde yer alan subayların entelektüel seviyelerinin yüksekliğine işaret eden önemli bir durum olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

İravadi gazetesinde edebiyat, tarih, sosyoloji, coğrafya, fizik, veterinerlik, felsefe, din, müzik tarihi, eleştiri gibi pek çok farklı alanlarda yazılar yayımlanmıştır. Buna ek olarak geleneksel tiyatromuzdan orta oyunu gösterileri ve futbol müsabakalarına dair haberler de gazetede yer almıştır. Esir kampının sembolü haline gelen “Turan Top Oyuncular Ocağı” ise askerlerimizin esarete bile “Turan” fikrini canlı tuttuklarını gösteren somut bir örnektir.

İravadi gazetesinin toplam kaç sayı çıktığını, en azından şu anda tam olarak bilemiyoruz. Aralardan eksik sayıları olmakla birlikte, gazetenin elimizde toplam on iki sayısı bulunmaktadır. Eksik sayılar zaman içinde ortaya çıkabilir. Ancak yine de elde mevcut sayılar üzerinden *İravadi* gazetesi ile ilgili bir hüküm verilebileceği anlaşılmıştır. Mevcut sayılara bakarak bu gazeteyi çıkaranlar; okuyanlar ve Thayetmyo esir kampı hakkında genel bir kanaate sahip olabiliriz. Kamptan giden ve kampa gelen mektuplara olduğu gibi *İravadi* gazetesine de sansür uygulandığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla gazete, Thayetmyo esir kampı ve kamptaki esir Türk askerleri hakkında bir

tarih yazmaya yetecek kadar açık ve net bilgiler vermemekle birlikte, bu gazetede yazan kalem sahiplerinin metinleri aracılığı ile esirlerin duygularını anlamak mümkün olabilir. Çünkü edebî metinler böyle bir imkân yaratmaktadır.

Sonuç olarak *İravadi* gazetesi ile ilgili olarak söylenebilecek en önemli söz, bu gazetenin vatan yolunda, hürriyet ve namus uğrunda ölümü göze almış Mehmetçiğin en zor şartlar altındaki duygularına tercüman olan bir tarihi belge olmasıdır. Bu, eşine az rastlanır bir edebî faaliyettir ve *İravadi*'de yer alan metinler Osmanlı/Türk ordusunda görev almış asker ve subayların kültür, sanat, edebiyat, felsefe, din ve fen alanlarında ne kadar önemli birikimlere sahip olduklarını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. *İravadi*'ye yansıyanlara bakılarak, Osmanlı/Türk ordusunda görev almış askerlerin bilgi birikimleri, kültür seviyeleri, sanata olan düşkünlükleri ve elbette bedi zevk yönünden gelişmiş bir bakış açısına sahip buldukları söylenebilir. Gazetede telif eserlerin yanında İngilizce ve Fransızcadan yapılan tercümelerin de yer alıyor olması subayların dünyayı takip edebilecek seviyede dil bildiklerini ve hemen her seviye ve türde eserleri rahatlıkla tercüme edebildiklerini göstermektedir. *İravadi*, Türk ordusunun hafızasında taşıdığı ve gerektiğinde ortaya dökülebildiği bütün bilgi birikiminin Thayetmyo esir kampındaki yazılı belgesidir denilebilir. Bu belgeler iyice okunup anlaşılmadan, Türklerin vatanlarından yaklaşık on bin km uzakta, hem esir kampında, hem de iklimin zorlayıcı şartları altında kendilerine, rüya gibi olmasa da, yeni bir hayat kurduklarına inanmak oldukça güç olacaktır. Dolayısıyla Türk savaş tarihi ve harp edebiyatı hakkında yapılacak çalışmalarda esir kamplarında çıkarılmış *İravadi* ve benzer diğer gazetelere mutlaka müracaat olunmalı ve bu gazetelerdeki metinler taranmalı, okunmalı ve gerektiğinde ilgili yerlerde kullanılmalıdır.

Kaynakça:

- ALAN, Selami (2016), “Esaretten Edebiyata Yansımalar”, *Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyum Bildirileri Cilt: 2*, (Ed: Yılmaz Daşcıoğlu), Sakarya Üniversitesi Yayınları, s. 344-357.
- ARIKAN, Mustafa (2016), “Rifat Rami (Arıcan) ve Esaret Dönemi Şiirleri”, *SUTAD*, Bahar 2016; (39): 101-145.
- ENGİNÜN, İnci (2013), “Hüma Hatun’un Kızları”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 3 Orhun Yazıtlarından Bugünkü Türk Dünyasına*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (2013), “Vetluga Irmağı”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 3 Orhun Yazıtlarından Bugünkü Türk Dünyasına*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- “Esarete Gençler...”, *Şebab*, 3 Eylül 1336/3 Eylül 1920, S. 7: 188-190.
- GEÇER, Genç Osman (2017), “Çanakkale Savaşı’nın Görünmeyen Yüzü Esarete Edebiyat ve Kahire Turra Kampı’nda Çıkarılan Bir Gazete: *Kafes*”, *Yüzüncü Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Harp Mecmuası*, Yıl: 2, S. 16, Şubat 1332/Şubat 1917.
- HİÇYILMAZ, Ergun, “Mülazım Gani Efendi’nin Anıları, Hindîçin’de Esir Türkler”, *Yeniyüzyıl*, 31 Aralık 1996.
- KERMAN, Zeynep (1998), “Tanzimat Devri Türk Edebiyatında “Esaret Temi” ve Sergüzeşt Romanı”, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OKAY, M. Orhan (2016), “Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı”, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- RAVİSHANKAR, V. China, (2018), *Sons of Sarasvati: Late Exemplars of the Indian Intellectual Tradition*, USA-New York: State University of New York Press, Albany.
- Reports On British Prison-Camps In India And Burma-Visited By The International Red Cross Committee In February, March And April, 1917*, New York George H. Doran Company, MCMXVIII (1918)

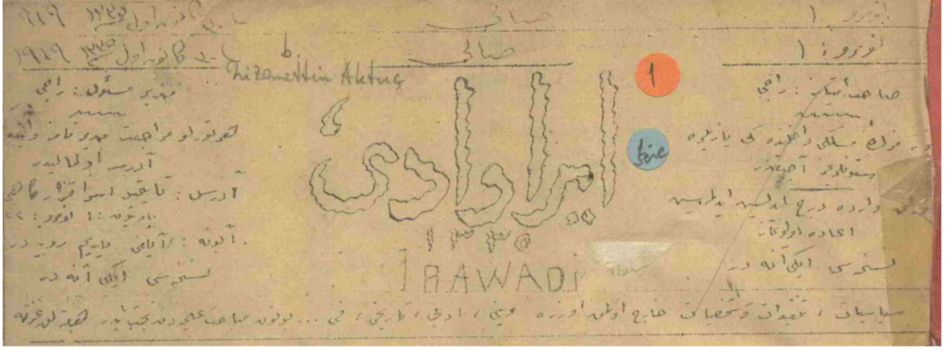
ESARETTE EDEBİYAT VE BURMA THAYETMYO ESİR KAMPINDA TÜRKÇE BİR GAZETE:
İRAVADİ

TAŞKIRAN, Cemalettin, (2011), *Ana Ben Ölmedim I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Taşköprülü Mehmet Efendi, (2015), *Irak Cephesi'nden Burma'ya Savaşın ve Esaretin Günlüğü*, (haz. Mesut Uyar-Ahmet Özcan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

EKLER

Ek: 1.

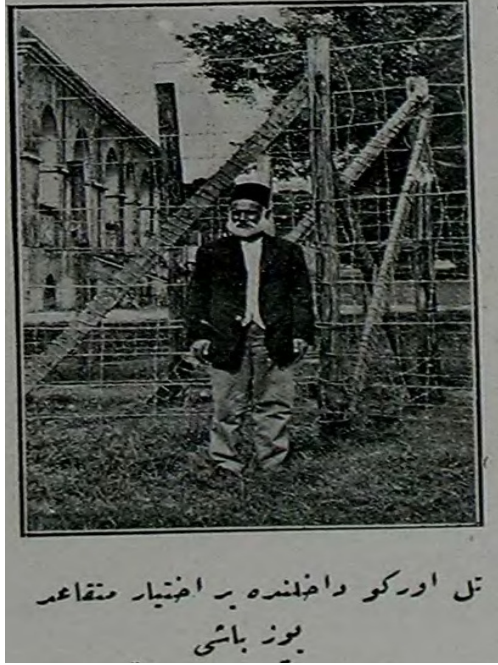

“İravadi” Gazetesinin Birinci Sayısının Klişe Başlığı

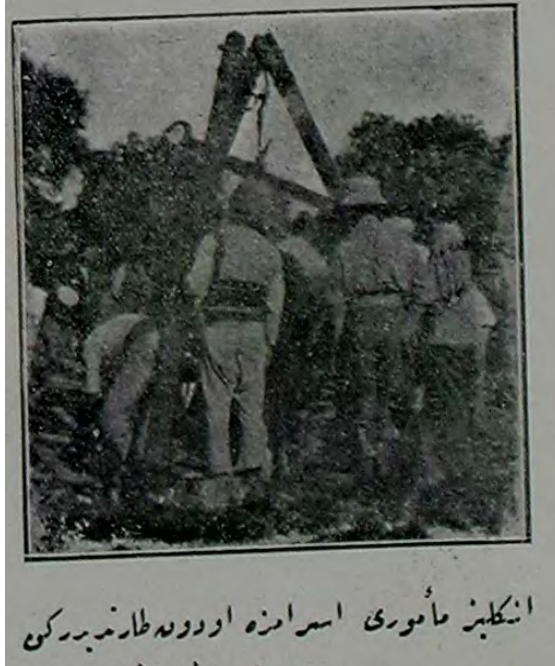
Ek: 2.

(Thayetmyo Esir Kampı) Tel Örgü Dâhilinde Baytar Mehmet Bey, Gani Bey ve Refiki
(Harp Mecmuası, S. 16, s. 254)

(Thayetmyo Esir Kampı) *Tel Örgü Dâhilinde Bir İhtiyar Mütakait [emekli] Yüzbaşı*
(*Harp Mecmuası*, S. 16, s. 254)

(Thayetmyo Esir Kampı) *İngiliz Memuru Üseramıza Odun Tarttırırken*
(*Harp Mecmuası*, S. 16, s. 254)

Ek: 3.

*Thayetmyo Üsera Karargâhı'nda İngilizce Lisansı Tahsil Eden Gençlerin Bir Kısmı
(Ortadaki işaretli zat tercüman ve muallim Kıbrıslı Zeki Bey'dir.)
(Şebab, 3 Eylül 1336/3 Eylül 1920, S. 7, s. 190.)*

